

Василь КОВАЛЬ

аспірант, Університет банківської справи, Львів, Україна,
pidberizcivskarada@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8095-5039

ФІНАНСОВА САМОДОСТАТНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

Вступ. Децентралізаційні процеси актуалізували потребу вирішення двох взаємопов'язаних питань: обґрунтування ролі місцевого самоврядування у забезпеченні потреб населення, відповідно, визначення суспільних благ, які мають задовольнятися на рівні територіальних громад, регіонів, держави, та джерел фінансових ресурсів для їх надання; окреслення шляхів розвитку територіальних громад у довгостроковому періоді та досягнення їх самодостатності як критерію ефективності адміністративно-територіальної реформи. В цьому контексті важливим науковим завданням є обґрунтування теоретичних засад самодостатності територіальних громад.

Мета – обґрунтувати теоретичні засади фінансової самодостатності територіальної громади, визначити її місце у складі самодостатності громади.

Методи. У дослідженні використано методи діалектичного аналізу, синтезу та логічного узагальнення, а також порівняння і формалізації.

Результати. Визначено сутність поняття “територіальна громада” та наведено її економічні характеристики. Досліджено теоретичні засади фінансової самодостатності територіальної громади, що дало змогу трактувати цю дефініцію відповідно до взаємопов'язаності понять “самодостатність соціально-економічної системи” та “самодостатність територіальної громади”. Фінансово самодостатною є територіальна громада, фінансова система якої в умовах вертикальної інтегрованості у систему публічних фінансів характеризується самозабезпеченістю та спроможна зберігати та/або покращити досягнутий рівень розвитку і забезпечувати нормативний рівень надання суспільних благ населенню в результаті ефективного використання фінансових інструментів під дією зовнішніх і внутрішніх чинників. Акцентовано на ролі вертикальної інтегрованості фінансової системи громади у систему публічних фінансів, першочерговості внутрішнього потенціалу до їх розвитку у досягненні фінансової самодостатності, а також обґрунтовано потребу визначення нормативного рівня надання суспільних благ населенню у процесі використання фінансових інструментів.

Ключові слова: фінансова самодостатність, територіальна громада, ендегенні чинники, екзогенні чинники, публічні фінанси.

Табл.: 1, рис.: 3, бібл.: 23.

Василий КОВАЛЬ

аспірант, Университет банковского дела, Львов, Украина

**ФИНАНСОВАЯ САМОДОСТАТОЧНОСТЬ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩИН:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС**

Введение. Децентрализационные процессы актуализировали необходимость решения двух взаимосвязанных вопросов: обоснование роли местного самоуправления в обеспечении потребностей населения, соответственно, определение общественных благ, которые должны удовлетворяться на уровне территориальных общин, регионов, государства и источников финансовых ресурсов для их предоставления; определение путей развития территориальных общин в долгосрочном периоде и достижение их самодостаточности как критерия эффективности административно-территориальной реформы. В этом контексте важной научной задачей является обоснование теоретических основ самодостаточности территориальных общин.

Цель – обосновать теоретические основы финансовой самодостаточности территориальной общины, определить ее место в составе самодостаточности общины.

Методы. В исследовании использованы методы диалектического анализа, синтеза и логического обобщения, сравнения и формализации.

Результаты. Определена сущность понятия “территориальная община” и приведены ее экономические характеристики. Исследованы теоретические основы финансовой самодостаточности территориальной общины, что позволило трактовать эту дефиницию, исходя из взаимосвязанности понятий “самодостаточность социально-экономической системы” и “самодостаточность территориальной общины”. Финансово самодостаточная территориальная община, финансовая система которой в условиях вертикальной интегрированности в систему публичных финансов характеризуется самообеспеченностью, способна сохранять и/или улучшить достигнутый уровень развития и обеспечивать нормативный уровень предоставления общественных благ населению вследствие эффективного использования финансовых инструментов под действием внешних и внутренних факторов. Акцентируется внимание на роли вертикальной интегрированности финансовой системы общества в систему публичных финансов, первоочередности внутреннего потенциала к его развитию в достижении финансовой самодостаточности, а также обоснована необходимость определения нормативного уровня предоставления общественных благ населению в процессе использования финансовых инструментов.

Ключевые слова: финансовая самодостаточность, территориальная община, эндогенные факторы, экзогенные факторы, публичные финансы.

Vasyl KOVAL

Postgraduate student, Banking University, Lviv, Ukraine, pidberzicivskarada@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8095-5039

**FINANCIAL SELF-SUFFICIENCY OF TERRITORIAL COMMUNITIES:
THEORETICAL DISCOURSE**

Introduction. The decentralization processes have updated the need to solve two interdependent tasks: to substantiate the role of local governments in meeting the needs of the

population and thus determine public goods that have to be secured at the level of territorial communities, regions, and the country and sources of financial resources for their provision; to outline the ways of territorial communities' development in a long run and achievement of their self-sufficiency as an efficiency criterion of administrative-territorial reform. For that matter, the substantiation of theoretical foundations of territorial communities' self-sufficiency is an important scientific task.

The purpose of the article is to substantiate the theoretical foundations of territorial communities' financial self-sufficiency and determine its place in the structure of communities' self-sufficiency.

Methods. The methods of dialectical analysis, synthesis, and logical generalization, as well as comparison and formalization, were used in the research.

Results. The nature of the territorial community concept is defined and its economic features are outlined. The theoretical foundations of territorial communities' financial self-sufficiency are examined and on this basis, the definition is interpreted considering the interrelated concepts of socio-economic systems' self-sufficiency and territorial communities' self-sufficiency. A territorial community is financially self-sufficient if its financial system is characterized by self-reliance in conditions of vertical integration into the system of public finance, and if it is capable to maintain and/or improve the achieved development level and secure normativity of providing social goods to the population due to efficient use of financial tools under the impact of external and internal factors. The paper emphasized the role of vertical integration of the community's financial system with the system of public finance and the top priority of internal capacity to develop in the community for achievement of financial self-sufficiency. It also substantiates the need to determine the normativity of public goods provision to the population in the process of the use of financial tools.

Keywords: financial self-sufficiency, territorial community, endogenous factors, exogenous factors, public finance.

JEL Classification: H70, H72, O18.

Постановка проблеми. В умовах зміни адміністративно-територіального устрою в Україні на базовому рівні та процесів, які характеризувалися децентралізацією ресурсів і повноважень, відбулося становлення місцевого самоврядування як окремої ланки системи публічного управління та виокремлення місцевих фінансів у складі публічних фінансів. Ці процеси актуалізували потребу вирішення двох взаємопов'язаних питань: 1) обґрунтування ролі місцевого самоврядування у забезпеченні потреб населення, відповідно, визначення суспільних благ, які мають задовольнятися на рівні територіальних громад, регіонів, держави, та джерел фінансових ресурсів для

їх надання; 2) окреслення шляхів розвитку територіальних громад у довгостроковому періоді та досягнення їх самодостатності як критерію ефективності адміністративно-територіальної реформи і змін, якими супроводжувалася децентралізація.

Це важливі завдання, адже в умовах проведення адміністративно-територіальної реформи, метою якої є трансформація територіальних систем, на передові позиції виходить принцип самодостатності як основа їх ефективного розвитку та формування господарської системи. В цьому контексті важливим науковим завданням є обґрунтування теоретичних засад самодостатності територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Витоки дослідження суті самодостатності беруть початок у філософській науці із часів Античності. Упродовж тривалого часу це поняття ототожнювалося із дефініціями “автаркія” і “незалежність”.

Зважаючи на тривалий період дослідження феномена представниками наукових шкіл та сфер знань, вирізняють різні підходи до його визначення і трактування. Серед вітчизняних науковців поняття самодостатності соціально-економічної системи та його фінансову сторону досліджували О. Єфремов [2], Д. Лук'яненко [16], Є. Кузькін [3], Л. Макаренко [6], Ю. Молодожен [7], Н. Морозюк [10], М. Мурашкін [23], П. Остапчук [17], І. Попов [2], В. Терещенко [17], В. Тихонов [2], Л. Тичковська [18], А. Ткачук [17], Т. Уманець [19], Л. Шаталова [19, 20] та інші. Водночас аналіз численних наукових праць свідчить про відсутність єдиного теоретико-методологічного підходу до трактування самодостатності, визначення її сутнісних ознак та принципів. Як зауважує Л. Шаталова, частою є ситуація, коли “об’єкт, що досліджується, нівелює суттєві характеристики феномена самодостатності, що перебуває нібито в його тіні” [20, с. 2].

Водночас в умовах децентралізації та розвитку системи місцевого самоврядування поняття самодостатності територіальної громади і фінансової самодостатності територіальної громади набувають нового значення та вимагають формування нового підходу до їх дослідження.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад фінансової самодостатності територіальних громад, визначення її місця у складі самодостатності громади.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Академічному тлумачному словнику української мови слово “самодостатній” трактується як той, що “має цінність сам по собі; який має цілком самостійне значення”

[14]. С. Ожегов визначає самодостатність з позиції філософського підходу, аргументуючи, що самодостатньою є система, яка виникла природним чином та може існувати без жодних дій ззовні, при чому, умови та тривалість існування активної системи можуть суттєво диференціюватися [18].

Акцентуючи на соціо-економічному й управлінському підходах до трактування самодостатності, колектив авторів під керівництвом Д. Лук'яненка визначає: “самодостатня система – це система, здатна за незмінних умов середовища як руйнуватися, так і зберігатися під дією внутрішніх причин... супроводжується надмірністю (запасом міцності й функціональними можливостями) її самої і попередниці (тієї системи, з якої вона виникла)” [16, с. 74]. Щодо адміністративно-територіальних формувань, автори вважають їх самодостатніми за умови комплексного соціального й економічного розвитку внаслідок раціонального використання місцевих ресурсів, розвитку економічного потенціалу території на засадах науково аргументованої спеціалізації господарства, формування якісної соціальної сфери та надання населенню суспільних благ і збереження навколишнього природного середовища [16, с. 74]. Як бачимо, розмірковуючи над питанням змістовного наповнення поняття, науковці, передовсім, акцентують на розвитку як ключовій ознаці самодостатньої системи. Підтримує цю думку і Л. Макаренко, визначаючи самодостатність системи дещо вужче – як її здатність забезпечити розширене самовідтворення [6, с. 10].

Ототожнення самодостатності із незалежністю простежується у роботі С. Осадчука, який розглядає її як спроможність системи самозабезпечуватися в умовах сформованої господарської системи [11, с. 14]. Проте такий підхід не передбачає розгляду самодостатності як самоізолюваності. На нашу думку, щодо цього аспекту

вірно зауважує Л. Тичковська, визначаючи її як розвиток “всередину”, при якому процес відтворення здійснюється переважно у межах системи, а зовнішні впливи мають похідну роль. Відповідно, самодостатність авторка визначає як “модель розвитку з переважною опорою на власні сили” [18, с. 54]. Схожої думки у процесі трактування самодостатності дотримуються Т. Уманець і Л. Шаталова, визначаючи, що “стрижневу основу зазначеного явища складає не здатність існувати незалежно від оточуючого середовища, а – ефективно використовувати внутрішній потенціал” [19].

Погоджуючись із цією думкою, варто зауважити: здебільшого акцент у своїх дослідженнях більшість вчених роблять на ролі внутрішніх ресурсів, проте недостатньо уваги приділено питанню зовнішніх впливів та існуванню системи як складової іншої більшої системи. Адже самодостатність системи, попри ключову роль ендогенних чинників для її розвитку, залежить від умов, у яких вона існує, та зовнішніх впливів.

З іншого боку, феномен самодостатності у контексті соціо-економічного підходу доцільно розглядати, відштовхуючись від певного нормативного рівня суспільних благ, які надають населенню. Наприклад, О. Єфремов, В. Тихонов, І. Попов розглядають її як стан економічного і соціального середовища, при якому забезпечено нормативний рівень споживання населенням суспільних благ в результаті ефективного використання внутрішніх ресурсів [2, с. 24]. Л. Шаталова акцентує на потребі уніфікації наукового визначення поняття та необхідності його кількісного вимірювання. Відповідно, самодостатньою пропонує вважати економічну систему, яка спроможна самостійно задовольнити не менше як 2/3 потреб (такий висновок авторка зробила, виходячи із правила золотого перерізу), які виникли у цій системі, на основі принципів

самоуправління, самоорганізації, самофінансування, саморозвитку і самокупності [20, с. 4–5].

Здійснивши аналіз наукових підходів до визначення суті самодостатності, варто узагальнити, що під самодостатністю соціально-економічної системи слід розуміти її властивість, яка полягає у здатності зберігати та/або покращувати досягнутий рівень розвитку і забезпечувати нормативний рівень надання суспільних благ населенню в результаті ефективного використання внутрішнього потенціалу з урахуванням умов зовнішнього середовища.

Оскільки основний акцент у дослідженні зроблено на визначенні теоретичних засад фінансової самодостатності територіальних громад, варто зосередити увагу і на дослідженні територіальних громад як базової ланки адміністративно-територіального устрою та суб'єкта місцевого самоврядування. У цьому контексті комплексністю і глибиною дослідження характеризуються праці зарубіжних учених, серед них: Д. Хіллер, Д. Поплін, К. Юнассен, Д. Чевіс, Е. Остром, Я. Щепанський, Р. Патнем, Д. Барнс та ін., у переважній більшості яких виокремлено три домінуючі характеристики територіальної громади – територіальну приналежність, соціальну взаємодію і загальні зв'язки.

Серед вітчизняних науковців цією проблематикою тривалий час активно займалися О. Батанов [1], І. Мелехіна [1], М. Баймуратов [21], О. Мороз [9] та інші. Інтерес до визначення суті територіальної громади серед вітчизняних науковців суттєво зріс із проведенням в Україні реформи адміністративно-територіального устрою та фінансової децентралізації. Сьогодні щодо цього питання ведеться активний дискурс у науковому колі.

Аналізуючи наукові напрацювання О. Батанова у напрямку теоретизації формування і розвитку територіальних громад,

варто звернути увагу, що науковець вирізняє поняття інтеграційності громади (полягає у консолідації зусиль членів громади в умовах досягнення суспільно бажаних результатів). Учений наголошує на існуванні потужного синергетичного ефекту в умовах об'єднання зусиль членів громади, порівняно із непе-єднаними, що обґрунтовує об'єднанням не тільки інтересів, а господарських, професійних, управлінських функцій і активізацією міжособистісних зв'язків [1, с. 56].

Зважаючи на цей аспект, варто звернутися до дослідження Х. Патицької, яка визначає територіальну громаду комплексно, як: 1) людську спільноту, яка проживає на певній території та сформована внаслідок самоорганізації і самоідентифікації її членів; 2) суб'єкта місцевого самоврядування і представника місцевої спільноти на політичній арені; 3) суспільний організм, якому притаманна постійна суспільна взаємодія, історично-культурний вектор розвитку та організованість соціальних мереж [13, с. 30–31].

За економічним критерієм ознаки територіальної громади виокремлено у роботі Н. Спасів, зокрема, до таких віднесено: наявний ресурсний потенціал; управління місцевими фінансами; стан функціонування місцевих фінансів, формування і виконання місцевих бюджетів; економічні взаємозв'язки з приводу власності на комунальне майно; спільні економічні інтереси у результатах діяльності підприємств та фінансових установ комунальної форми власності; солідарна відповідальність за місцевими запозиченнями [15, с. 26]. При цьому обоє дослідників акцентують на ключовій ролі територіальної громади – забезпеченні тріади інтересів: кожного окремого члена громади; територіальної громади загалом; адміністративно-територіальної одиниці [12, с. 324; 15, с. 37].

Без сумніву, розглядаючи самодостатність територіальної громади, неможливо чітко виокремити усі елементи її забезпечення через інтеграцію територіальної громади у загальнодержавну систему адміністративно-територіального устрою і систему публічного управління. У фаховій економічній літературі поширена думка, що самодостатньою є територіальна громада, яка сформувала дієвий механізм використання власних ресурсів і, відповідно, максимально ефективно реалізує внутрішній потенціал, а вплив зовнішніх чинників враховується лише через потребу реакції громади на них [4, 23]. Наприклад, Н. Морозюк під самодостатністю територіальної громади розглядає її здатність власною діяльністю створювати та відтворювати необхідні соціально-економічні умови з метою задоволення потреб населення через активізацію внутрішніх резервів території [10, с. 175]. Погоджуючись із визначенням авторки, слід усе-таки врахувати включеність територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування у систему публічного управління, адже в основі місцевого самоврядування лежить “чітке визначення та ефективне виконання повноважень і компетенцій територіальних громад щодо вирішення нагальних проблем і завдань розвитку відповідних територій” [3, с. 43]. Діяльність територіальної громади значною мірою регламентується нормативно-правовою базою держави, а природно-кліматичні умови і ресурсна обмеженість обумовлюють потребу завезення/вивезення окремих ресурсів і товарів.

В цьому контексті актуальним є синергетичний підхід, застосування якого дає змогу розглядати економіку як систему, яка “саморозвивається через нестійкість” та характеризується виникненням порядку з хаосу [22]. Відтак зовнішнє середовище розглядається як екзогенний чинник та умова

розвитку системи, до якої вона має адаптуватися. Основною причиною розвитку є внутрішні чинники, а виклики і ризики зовнішнього середовища нівелюються адаптаційним механізмом, що діє в економіці.

Розглядаючи поняття самодостатності територіальної громади, варто звернутися до трактування громади Г. Монастирським – як економічної системи, що здатна створювати умови для життєдіяльності населення і відтворення/примноження економічних ресурсів [8, с. 36]. У контексті нашого дослідження важливо звернутися до розгляду територіальної громади з позиції муніципальної економіки, що дало змогу вченому виокремити характеристики громади, які сформовано на основі врахування впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників (табл. 1).

Таким чином, самодостатньою є територіальна громада, яка в умовах вертикальної інтегрованості у регіональну та національну економіку здатна зберігати та/або покращувати досягнутий рівень розвитку і забезпечувати нормативний рівень надання суспільних благ населенню в результаті ефективного використання внутрішнього потенціалу під дією зовнішніх і внутрішніх чинників. Очевидними є неможливість сформувати єдиний індикатор самодостатності територіальної системи та потреба його представлення через окремі критерії, побудовані на принципах сталості, для охоплення основних сфер розвитку територіальної громади, внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків (рис. 1).

До умов, які дають змогу стверджувати про самодостатність громади та які забезпе-

Таблиця 1

Характерні ознаки територіальної громади як економічної системи*

Ознака	Характеристика
Керованість	Розвиток територіальної громади як економічної системи відбувається в умовах взаємодії самоврядних, державних, ринкових і громадських регуляторів
Продуктивність	Члени територіальної громади беруть участь у трансформаційних процесах, забезпечуючи перетворення зовнішніх і внутрішніх ресурсів у готову продукцію, яку споживає та/або реалізує спільнота
Прибутковість	Територіальна громада, будучи економічною системою, у процесі свого розвитку орієнтується на одержання прибутку, серед іншого у вигляді податкових надходжень до місцевого бюджету
Ефективність	Розвиток територіальної громади можливий, передовсім, завдяки раціоналізації і максимізації корисності використання економічного потенціалу
Відкритість	Територіальна громада як учасник економічного кругообігу бере участь у двосторонньому обміні ресурсами та продуктами із зовнішнім середовищем
Ієрархічність	Територіальна громада включена як складова економічної системи регіону, національної економіки і світової економічної системи
Взаємозалежність	Економіка територіальної громади розвивається під впливом реалізації політики органів місцевого самоврядування, діяльності суб'єктів економіки на її території, зовнішнього середовища
Ризикованість	Розвиток територіальної громади відбувається в умовах зовнішніх і внутрішніх ризиків
Консервативність	Економіка територіальної громади є відносно стабільною, що пов'язано із відносною постійністю виробничих потужностей на її території, природно-ресурсного потенціалу, географічного розташування, історичних традицій господарювання
Динамічність	Розвиток громади забезпечується постійними якісними і кількісними змінами

* Складено на основі [8, с. 27–28].

БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ

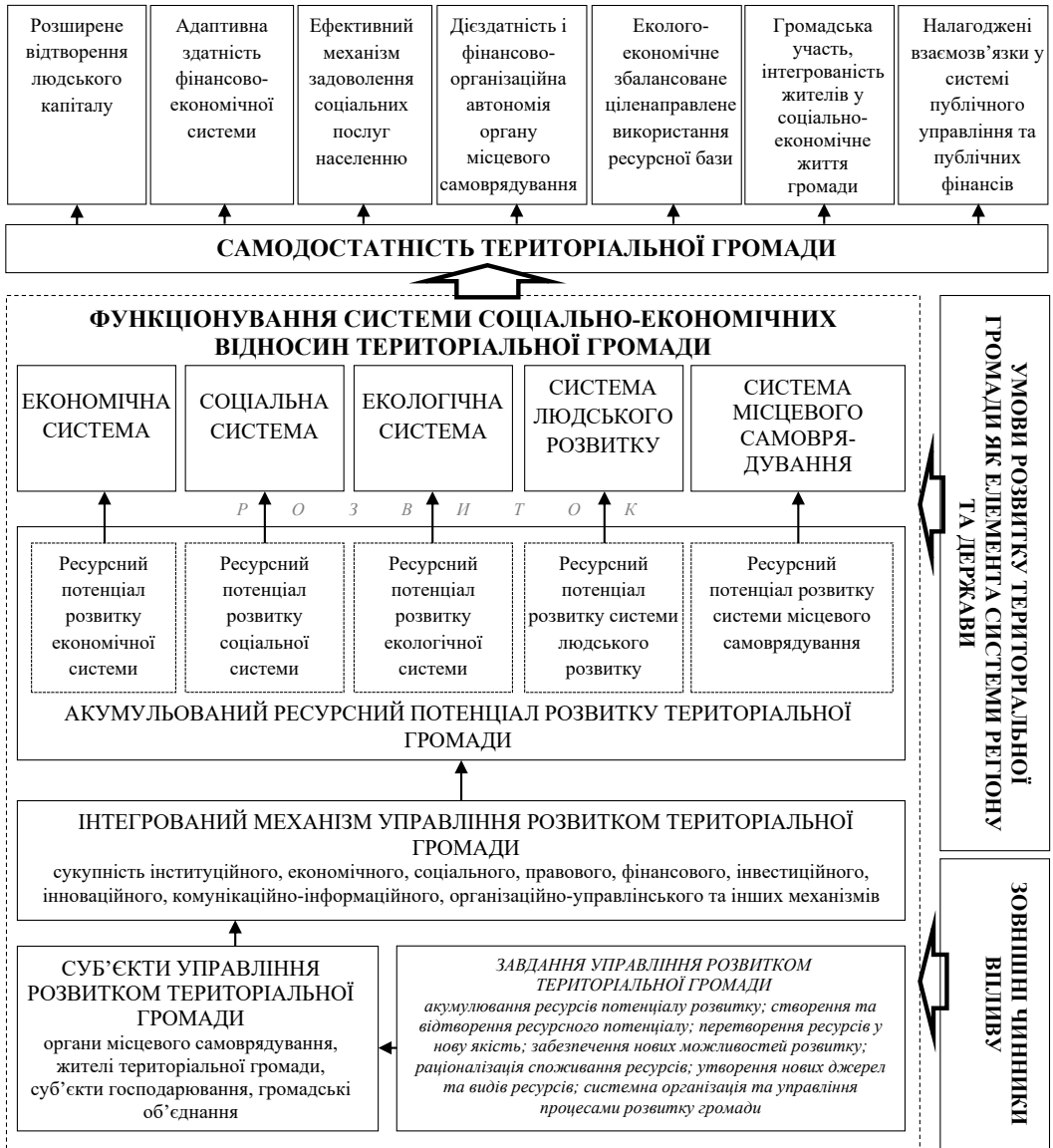

Рис. 1. Організаційно-економічні засади розвитку територіальної громади як системи у контексті досягнення власної самодостатності*

* Складено автором.

чуються у процесі функціонування системи соціально-економічних відносин, віднесемо такі: розширене відтворення людського капіталу; сформовану фінансово-економічну систему, яка характеризувалася б високою

адаптивною здатністю під впливом внутрішніх і зовнішніх умов; спроможність забезпечити та наявність механізму задоволення соціальних послуг населенню; дієздатність і фінансово-організаційну автономію орга-

ну місцевого самоврядування; налагоджені взаємозв'язки у системі публічного управління та публічних фінансів; еколого-економічне збалансоване і цілеспрямоване використання ресурсної бази; громадську участь та інтегрованість жителів у соціально-економічне життя громади.

Акцент на фінансовому аспекті розвитку територіальної громади вимагає викремлення у складі самодостатності територіальної громади поняття “фінансова самодостатність територіальної громади” (рис. 2).

У вітчизняній науковій літературі доволі поширеним є ототожнення понять “фінансова самодостатність” та “фінансова спроможність” у контексті дослідження територіальних громад. Фінансова спроможність, передовсім, розглядається як достатність фінансових ресурсів для розвитку територіальної громади та є складовою її фінансової самодостатності, в основі якої

лежить збалансоване функціонування усіх систем громади, гармонійні стабільні взаємовідносини між елементами цієї системи і зв'язок із зовнішнім середовищем, а також ефективний адаптаційний механізм до можливих викликів. Для встановлення чіткої взаємозалежності між цими поняттями, слід звернутися до думки В. Терещенка: формування бази самодостатності територіальних громад дає змогу забезпечити посилення фінансової спроможності місцевих рад на основі дії власного економічного механізму [17, с. 18].

Фінансово самодостатною є територіальна громада, фінансова система якої в умовах вертикальної інтегрованості у систему публічних фінансів характеризується самозабезпеченістю, та яка спроможна зберігати та/або покращити досягнутий рівень розвитку і забезпечувати нормативний рівень надання суспільних благ населенню в результаті ефективного вико-

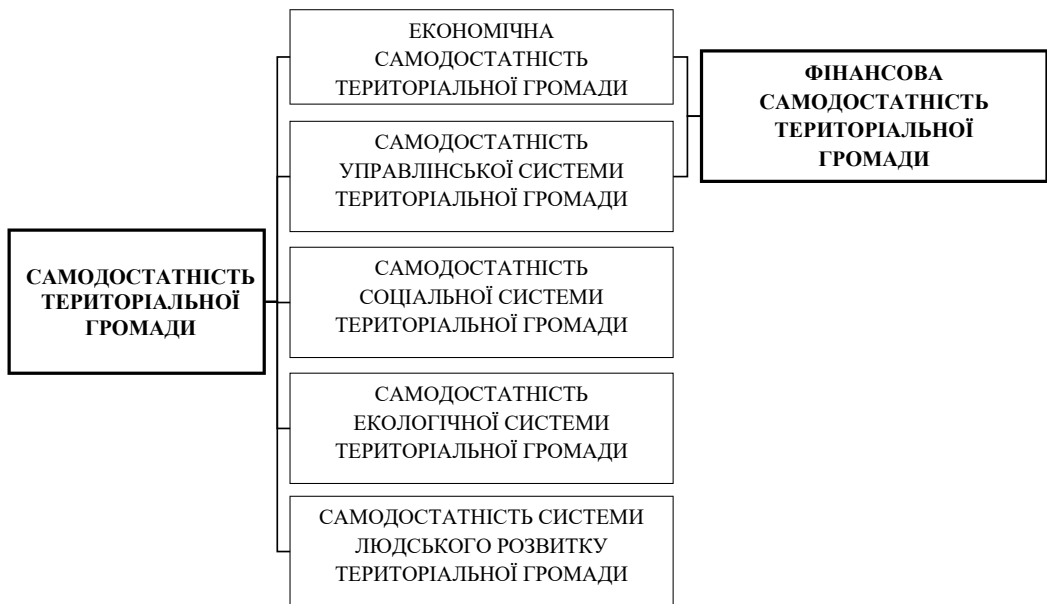

Рис. 2. Місце фінансової самодостатності в ієрархічній структурі самодостатності територіальної громади*

* Складено автором.

ристання фінансових інструментів під дією зовнішніх і внутрішніх чинників. Основними умовами фінансової самозабезпеченості територіальної громади є: сформована фінансово-економічна система з високою адаптивною здатністю в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх чинників; фінансова спроможність забезпечити задоволення соціальних послуг населенню; дієздатність і фінансово-організаційна автономія органу місцевого самоврядування; налагоджені взаємозв'язки у системі публічного управління та публічних фінансів.

Ключовими чинниками (екзо- та ендогенного характеру) досягнення фінансової самодостатності територіальної громади, на нашу думку, є такі: рівень власних доходів бюджету територіальної громади; особливості видаткової політики органу місцевого самоврядування; умови і можливості використання місцевих запозичень як джерела отримання додаткових фінансових ресурсів; обсяг та умови надходження міжбюджетних трансфертів у контексті виконання делегованих повноважень; організація фінансів комунальних підприємств і фінансових установ; визначення показників бюджету громади з урахуванням бюджетного ризику; особливості фінансових взаємовідносин між суб'єктами економіки громади; розвиток інститутів громадського контролю за ефективністю формування і функціонуванням фінансів територіальної громади.

Визначення таких чинників обумовлене тим, що фінанси територіальних громад виникають в умовах фінансово-економічних відносин між суб'єктами таких відносин: органами місцевого самоврядування територіальних громад та органами державної влади, органами місцевого самоврядування вищих рівнів, суб'єктами економіки громади. Об'єктом фінансово-економічних відносин у громаді є фінансові ресурси, щодо яких здійснюється мобілізація, роз-

поділення та використання у контексті розпорядження грошовими потоками органом місцевого самоврядування територіальної громади відповідно до функцій, які покладено на них для виконання власних і делегованих повноважень, з метою забезпечення добробуту членів громади. Важливо зауважити, що саме фінансові ресурси є матеріальним носієм економічних відносин у громаді. Окрім того, це єдиний вид ресурсу, який у короткостроковому періоді може бути перетворений у певний інший ресурс [5, с. 122].

Орган місцевого самоврядування територіальної громади формує і використовує лише частину фінансових ресурсів – ту, що сформована в умовах розподільчих відносин (з використанням інструментів фінансового ринку, податкових і неподаткових інструментів) та акумульована до місцевого бюджету і використовується з метою забезпечення соціально-економічного розвитку громади. У процесі формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад виконуються певні функції (стимулююча, акумуляційна, розподільча і контрольна), а система фінансів має відповідати низці принципів. На акумулювання і використання фінансових ресурсів у територіальній громаді впливають такі чинники: розподіл повноважень у системі публічного управління між органами влади на різних рівнях; розподіл доходних джерел між державним та місцевими бюджетами; існуюча податкова система; трансфертна політика та система міжбюджетних відносин; сформована система місцевих запозичень; кількість, особливості діяльності та фінансовий стан комунальних підприємств і фінансових установ у громаді (рис. 3).

Висновки. Отже, дослідження теоретичних засад фінансової самодостатності територіальної громади дало змогу трактувати цю дефініцію відповідно до

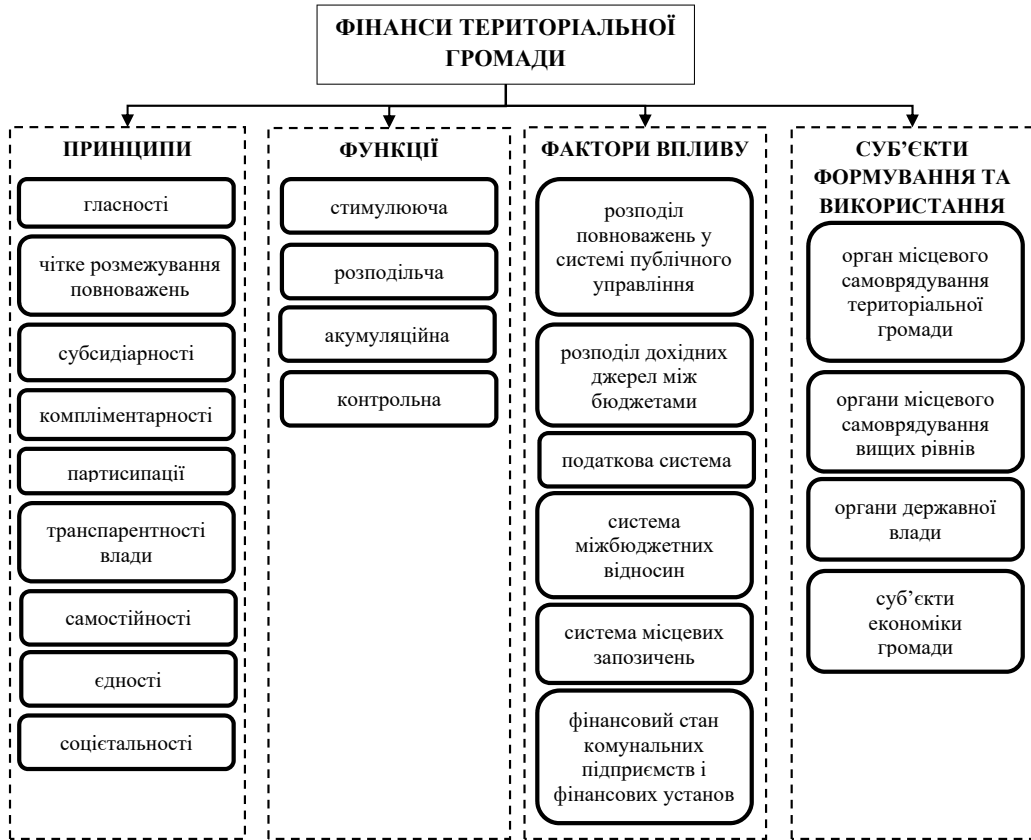

Рис. 3. Основи організації фінансів територіальної громади*

* Складено автором.

взаємопов'язаності понять “самодостатність соціально-економічної системи” та “самодостатність територіальної громади”. Відтак, фінансово самодостатньою є територіальна громада, фінансова система якої в умовах вертикальної інтегрованості у систему публічних фінансів характеризується самозабезпеченістю та яка спроможна зберігати та/або покращити досягнутий рівень розвитку і забезпечувати нормативний рівень надання суспільних благ населенню в результаті ефективного використання фінансових інструментів під дією зовнішніх і внутрішніх чинників. Це дало можливість акцентувати на ролі вертикальної інтегро-

ваності фінансової системи громади у систему публічних фінансів, аргументувати першочерговість внутрішнього потенціалу до її розвитку у досягненні фінансової самодостатності, а також обґрунтувати потребу визначення нормативного рівня надання суспільних благ населенню у процесі використання фінансових інструментів.

Список використаних джерел

1. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2 (12). URL : http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.

2. Єфремов О., Тихонов В., Попов І. Методологічні аспекти досягнення соціально-економічної самодостатності регіону : монографія. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. 156 с.
3. Кузькін Є. Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації : дис. ... д-ра екон. наук. Харків, 2019. 647. URL : https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/Kuzkin-E.Yu._-Disertaciya-Vchenna-rada-D-64.055.02-2019.pdf.
4. Купалова Г. Розвиток та розміщення продуктивних сил регіону: соціально-економічні аспекти. Тернопіль : Упр. держ. ун-ту економіки, 2005. 228 с.
5. Латинін М. А., Бобровська О. Ю., Дорошенко Г. О. та ін. Державна економічна політика регіонального розвитку : навч. посіб. / за заг. ред. М. А. Латиніна. Харків : ХарPI НАДУ "Магістр", 2015. 402 с.
6. Макаренко Л. Забезпечення регіонального розвитку в системі міжбюджетних відносин України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05; НАН України. Київ, 2007. 21 с.
7. Молодожен Ю. Самодостатність територіальних громад: системний підхід : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. 370 с.
8. Монастирський Г. Модернізація технологій управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня в умовах трансформаційних змін в Україні : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Тернопіль, 2011. 508 с.
9. Мороз О. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії. Демократ. врядування. 2008. Вип. 2. URL : http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Moroz.pdf.
10. Морозюк Н. Теоретичні аспекти самодостатності сільських територіальних громад. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки. 2012. Вип. 5. С. 173-178. URL : <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.1/173.pdf>.
11. Осадчук С. Механізми забезпечення бюджетної стабільності на регіональному рівні: державно-управлінський аспект : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Одеса, 2007. 20 с.
12. Патицька Х. Територіальна громада в політико-правовій практиці сучасної України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. № 4 (108). С. 320–328. URL : [file:///D:/BOSS/Desktop/sepspu_2014_4_41%20\(1\).pdf](file:///D:/BOSS/Desktop/sepspu_2014_4_41%20(1).pdf).
13. Патицька Х. Формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування : дис. ... кан. екон. наук. Львів, 2018. 254 с. URL : http://ird.gov.ua/ird/d20180705_a805_PatytskaKh2.pdf.
14. Словник української мови : в 11 т. 1978. Том 9. С. 34. URL : <http://sum.in.ua/p/9/34/2>.
15. Спасів Н. Я. Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 480 с.
16. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. Київ : КНЕУ, 2001. 538 с. URL : <https://fingal.com.ua/content/view/211/39/>.
17. Терещенко В., Ткачук А., Остапчук А. Формування загальнодержавної системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів органів місцевого самоврядування на селі. Науковий вісник Національного аграрного університету. 2008. Вип. 124. С. 15–20.
18. Тичковська Л. Проблеми формування самодостатності регіону. Наука молода. 2010. № 14. С. 53-56. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/27300/1/%D0%A2%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>.
19. Уманець Т., Шаталова Л. Критерії інтегральної оцінки економічної самодостатності регіону. Проблеми соц.-економ. розвитку регіо-

ну, інфраструктурне забезпечення їх комплексного розвитку на державному та регіональному рівнях. Економіка. Донецьк : ДонДУУ, 2013. Вип. 263. С. 78–84.

20. Шаталова Л. Теоретичні основи визначення категорії “самодостатність” як дефініції державного управління. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2012. Т. 1, № 5. С. 41–45.

21. Баймуратов М. А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине. Харьков : Одиссей, 2000. 314 с.

22. Князева Е. Основания синергетики. Москва : КомКнига, 2005. 240 с.

23. Мурашкин М. Г. Феномен самодостаточности : монография. Днепропетровск : ДГФА, 2005. 300 с.

References

1. Batanov, O. V. (2008). Terytorialna hromada – pervynnyi subiekt munitsypalnoi vlady v Ukraini: poniattia ta oznaky [Territorial community – the primary subject of municipal government in Ukraine: concepts and features]. Visnyk Tsentralnoi vyborchoi komisii – Bulletin of the Central Election Commission. Available at: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_13.pdf.
2. Yefremov, O., Tykhonov, V., Popov, I. (2002). Metodolohichni aspekty dosiahnennia sotsialno-ekonomichnoi samodostatnosti rehionu [Methodological aspects of achieving socio-economic self-sufficiency of the region]. Luhansk: Vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian].
3. Kuzkin, Y. (2019). Teoretyko-metodolohichne zabezpechennia rozshyrennia fiskalnoho prostoru mistsevoho samovriaduvannia v umovakh finansovoi detsentralizatsii [Theoretical and methodological support for expanding the fiscal space of local government in terms of financial decentralization]. (Thesis.). Kharkiv. Available at: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/11/Kuzkin-E.Yu.-Disertaciya-Vchenna-rada-D-64.055.02-2019.pdf>.
4. Kupalova, H. (2005). Rozvytok ta rozmishchennia produktyvnykh syl rehionu: sotsialno-ekonomichni aspekty [Development and location of productive forces of the region: socio-economic aspects]. Ternopil: Upravlinnia derzhavnoho universytetu ekonomiky [in Ukrainian].
5. Latynin, M. A., Bobrovska, O. YU., Doroshenko, H. O. (2015). Derzhavna ekonomichna polityka rehionalnoho rozvytku [State economic policy of regional development]. Kharkiv: KharRI NADU “Mahistr” [in Ukrainian].
6. Makarenko, L. (2007). Zabezpechennia rehionalnoho rozvytku v systemi mizhbiudzhetnykh vidnosyn Ukrainy [Ensuring regional development in the system of intergovernmental relations of Ukraine]. (Thesis: 08.00.05.). NAN Ukrainy [in Ukrainian].
7. Molodozhen, Y. (2010). Samodostatnist terytorialnykh hromad: systemnyi pidkhid [Self-sufficiency of territorial communities: system approach]. Odesa: ORIDU NADU [in Ukrainian].
8. Monastyrskiy, H. (2011). Modernizatsia tekhnolohiy upravlinnia ekonomichnym rozvytkom terytorialnykh spilnot bazovoho rivnia v umovakh transformatsiynykh zmin v Ukraini [Modernization of technologies of management of economic development of territorial communities of basic level in the conditions of transformational changes in Ukraine]. (Thesis: 08.00.03.). Ternopil [in Ukrainian].
9. Moroz, O. (2008). Terytorialna hromada: sutnist, stanovlennia ta suchasni ukraïnski realii [Territorial community: essence, formation and modern Ukrainian realities]. Demokratychnе vriaduvannia – Democratic Governance. Available at: http://vivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik2/fail/Moroz.pdf.
10. Moroziuk, N. (2012). Teoretychni aspekty samodostatnosti silskykh terytorialnykh hromad [Theoretical aspects of self-sufficiency of rural territorial communities]. Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii. Ekonomichni nauky – Scientific Works of Poltava State Agrarian Academy. Economic Science. Available at: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.1/173.pdf>.

11. Osadchuk, S. (2007). *Mekhanizmy zabezpechennia biudzhetnoi stabilnosti na rehionalnomu rivni: derzhavno-upravlinskyi aspekt* [Mechanisms for ensuring budgetary stability at the regional level: public administration aspect]. Odessa [in Ukrainian].
12. Patytska, Kh. (2014). *Terytorialna hromada v polityko-pravoviyi praktytsi suchasnoi Ukrainy* [Territorial community in the political and legal practice of modern Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Social and Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 4 (108), 320–328. Available at: [file:///D:/BOSS/Desktop/sepspu_2014_4_41%20\(1\).pdf](file:///D:/BOSS/Desktop/sepspu_2014_4_41%20(1).pdf).
13. Patytska, Kh. (2018). *Formuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu terytorialnykh hromad v umovakh realizatsii reformy mistsevoho samovriaduvannia* [Formation of financial and economic potential of territorial communities in the implementation of local government reform]. Lviv. Available at: http://ird.gov.ua/ird/d20180705_a805_PatytskaKh2.pdf.
14. *Slovnnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh*. [Dictionary of the Ukrainian Language]. (1978). Vol. 9, p. 34. Available at: <http://sum.in.ua/p/9/34/2>.
15. Spasiv, N. (2018). *Finansy obiednanykh terytorialnykh hromad: determinanty ta priorytety rozvytku* [Finance of united territorial communities: determinants and priorities of development]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
16. Lukianenko, D. (2001). *Stratehii ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii* [Strategies of economic development in the context of globalization]. Kyiv: KNEU. Available at: <https://fingal.com.ua/content/view/211/39/>.
17. Tereshchenko, V., Tkachuk, A., Ostapchuk, A. (2008). *Formuvannia zahalnoderzhavnoi systemy pidgotovky ta pidvyschennia kvalifikatsii kadriv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia na seli* [Formation of a national system of training and retraining of local governments in rural areas]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho ahromoho universytetu – Scientific Bulletin of the National Agrarian University* [in Ukrainian].
18. Tychkovska, L. (2010). *Problemy formuvannia samodostatnosti rehionu* [Problems of forming self-sufficiency of the region]. *Nauka moloda – Science of Young*. Available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/27300/1/%D0%A2%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>.
19. Umanets, T., Shatalova, L. (2013). *Kryterii intehralnoi otsinky ekonomichnoi samodostatnosti rehionu* [Criteria for integrated assessment of economic self-sufficiency of the region]. *Problemy sots.-ekonom. rozvytku rehionu, infrastrukturne zabezpechennia yikh kompleksnoho rozvytku na derzhavnomu ta rehionalnomu rivniakh*. *Ekonomika – Problems of Social and Economy Development of the Region, Infrastructural Support of their Complex at the State and Regional Levels*. *Economics*. Donetsk: DonDUU [in Ukrainian].
20. Shatalova, L. (2012). *Teoretychni osnovy vyznachennia katehorii “samodostatnist” yak definitsii derzhavnogo upravlinnia* [Theoretical foundations of defining the category of “self-sufficiency” as a definition of public administration]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*. *Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsky National University*. *Economic Sciences*, 1 (5), 41–45 [in Ukrainian].
21. Baimuratov, M. A. (2000). *Yevropeyskiye standarty lokalnoy demokratii i mestnoye samoupravleniye v Ukraine* [European standards of local democracy and local self-government in Ukraine]. Xarkov: Odissey [in Russian].
22. Knyazeva, E. (2011). *Osnovaniya sinerhetiki* [Foundations of synergetics]. Moscow: Kom-Kniha [in Russian].
23. Murashkin, M. H. (2005). *Fenomen samodostatochnosti* [The phenomenon of self-sufficiency]. Dnepropetrovsk: DHFA [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 22.08.2021.